

เงินตราที่ใช้ในนครศรีธรรมราช

ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์*

คนไทยรู้จักใช้เงินตราในการแลกเปลี่ยนซื้อของขายสินค้ามานานแล้ว เช่นเดียวกับชาวนครศรีธรรมราชซึ่งรู้จักใช้เงินตรามานานนับศตวรรษแล้วเช่นกัน ดังปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์อยู่หลายชิ้น สิ่งนี้เป็นประจักษ์พยานที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมการเป็นอยู่อย่างหนึ่งในสังคมนี้

๑. ความหมายของเงินตรา

เงินตราตามพระราชบัญญัติควบคุมการแลกเปลี่ยนเงิน พุทธศักราช ๒๔๘๕ มาตรา ๓ ให้นิยามว่า "เงินตรา หมายถึงเงินที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายในประเทศไทย" และพระราชบัญญัติเงินตราพุทธศักราช ๒๕๐๑ มาตรา ๖ ระบุว่า "เงินตราหมายถึงเหรียญกษาปณ์และธนบัตร" พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้ความหมายคำนี้ว่า "เงินที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย เช่น เหรียญกษาปณ์ ธนบัตร เป็นต้น"

๒. เงินตราที่ชาวนครผลิตขึ้นใช้

เงินตราเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์เริ่มใช้วัฒนธรรมการค้าขายแลกเปลี่ยน โดยมีเงินแท่งเป็นตัวกลางแลกเปลี่ยน โดยขั้นแรกใช้เงินแท่งที่ไม่มีตรา นำมาคิดราคาน้ำหนักของเงินเป็นเกณฑ์กลาง ต่อมาเกิดปัญหาเพราะมีผู้หลอมได้อัตราน้ำหนักไม่เท่ากัน และมีความบริสุทธิ์มากน้อยต่างกัน ทำให้ความเชื่อถือต่อเงินแท่งมีไม่เท่ากัน จึงมีผู้นำเงินตราเครื่องหมายของตนเป็นหลักประกัน จนกลายเป็นความนิยมรับเงินที่มีตรามากกว่าเงินที่ไม่มีตรา เงินที่มีตราจึงค่อย ๆ กลายเป็นเครื่องหมายชำระหนี้กันได้อย่างกว้างขวาง และใช้สืบมาถึงปัจจุบัน

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช

ในนครศรีธรรมราชมีการนำเงินตรามาตีตรา เงินที่จัดว่าเก่าแก่ที่สุดคือ "เงินตรานโม" รูปร่างและขนาดอย่างตาไก่ เงินนี้นอกจากจะใช้เพื่อการซื้อขายกันแล้ว ยังเป็นของขลังไปรยและฝังรอบเมือง เพื่อกันโรคทำหรือใช้ยมนตามคติความเชื่อสมัยนั้น มีหลักฐานว่าใช้กันอยู่ในช่วงสมัยอยุธยาตอนต้น นอกจากนี้สิ่งที่ชาวนครสมัยโบราณใช้แทนเงินตราเพื่อแลกเปลี่ยนซื้อขายของปลีกย่อยคือ "เบี้ย" หรือหอยเบี้ย โดยใช้หอยกาบเดียวซึ่งเป็นหอยทะเลชนิดหนึ่งที่มีขนาดเล็ก แต่ทำได้ยากในทะเลอ่าวไทย

๒.๑ เงินเบี้ย

ก่อนมีการใช้เงินตราต่าง ๆ เป็นสื่อกลางในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้านั้น เข้าใจว่าคงมีการใช้ "เบี้ย" หรือ "หอยเบี้ย" เป็นตัวกลางในการซื้อขาย เบี้ยหรือหอยเบี้ยเป็นหอยกาบเดียวชนิดหนึ่ง อยู่ในวงศ์ Cupracidae อาศัยอยู่ในทะเล มีอยู่หลายชนิดเช่น เบี้ยจั่น เบี้ยนาง เบี้ยหมู เป็นต้น แต่ละชนิดมีสีสังดงามเหมาะที่จะใช้เป็นเครื่องแลกเปลี่ยน และที่สำคัญคือปลอมแปลงไม่ได้ เข้าใจว่าในทะเลอ่าวไทย มีเฉพาะในบริเวณอ่าวปากพนัง จึงทำให้บริเวณที่ตั้งชุมชนปากพนังในปัจจุบันเคยมีชื่อว่า "อ่าวเภอบี๋ซัด"

ในตำนานพรหมณ์เมืองนครศรีธรรมราชซึ่งเขียนในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง มีข้อความกล่าวถึง "เบี้ย" อยู่หลายตอน ดังเช่น "โหมเอาเป็นเบี้ยก่อกุน" และ "ถ้าได้ปากไถ่สินแปลงเป็นเบี้ยให้แกชื้อพ่ผู้นั้น" และ "อนึ่งโสใด ถ้าได้จับเอาเงินพัสดุของชื้อพ่พรหมณ์ตนใด ๆ แลพาลพาโลว่ามีชื้อมีเจ้าของ ชายตนแลลูกเมียทาสาหญิงชายไว้มีทำดอกเบี้ยก็ดี และพิจารณารู้เท็จจริงใช้ ให้โหมสองเท่ากุน" นี่ย่อมแสดงให้เห็นว่าได้มีการใช้เบี้ยมาก่อนหน้านี้แล้ว

๒.๒ เงินตราโม

ถือเป็นเงินตรารุ่นเก่าแก่ที่สุดของนครศรีธรรมราช สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าศรีธรรมโศกราช กษัตริย์แห่งเมืองนี้ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ - ๑๙ เงินชนิดนี้ทำด้วยโลหะเงินเป็นรูปคล้ายเงินเฟื้อง มีตราสลักเป็นตัวอักษร น (ซึ่งย่อมาจากคำว่า "นโม") ติดอยู่

ปฐมเหตุของการสร้างเงินตราโม มุ่งหมายให้เป็นเครื่องรางของขลังที่ใช้ไปรยปรายป้องกันโรคทำ (หรือโรคยมน) ซึ่งเกิดขึ้นในสมัยพระเจ้าศรีธรรมโศกราช ผู้คนในยุคนั้นได้เสียชีวิตไปเป็นจำนวนมาก ที่เหลืออยู่ก็ขวัญเสียถึงกับต้องทิ้งถิ่นฐานบ้านช่อง เหตุตั้งนี้จึงคิดทำเงินตราโมขึ้นป้องกันเสียดจัญไร ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชได้กล่าวถึงการทำพิธีการทั้งพุทธและพรหมณ์ โดยสวดอาฎานาถึง ๙ วัน ๙ คืน นำไปไปรยปรายและฝังไว้รอบเมือง

ต่อมาภายหลังได้มีการนำเอาเงินตราโมมาเป็นสื่อกลางในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า รวมทั้งกำหนดให้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายบ้านเองในยุคนั้นด้วย เงินตราโมจึงกลายเป็นเงินตราประจำเมืองนครศรีธรรมราชโดยปริยาย

เงินตราโมเท่าที่พบในปัจจุบันได้แบ่ง ๔ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มชนิดเมล็ดข้าวสาร กลุ่มชนิดหนู กลุ่มชนิดตาไก่ และกลุ่มเงินพดด้วงและเหรียญที่ตีตราโม กล่าวคือ

๑. **กลุ่มชนิดเมล็ดข้าวสาร** เป็นเงินตราโมที่มีรูปร่างทรงเตี้ยคล้ายเมล็ดข้าวสาร ตัวเม็ดค่อนข้างยาว มีอักษรสองตัวตีประทับบนตัวเม็ด (คือตัว น,ม) รูปร่างอักษรคล้ายอักษรปัลลวะ คล้ายอักษรในศิลาจารึกวัดเสมเมือง (หลักที่ ๒๓) สันนิษฐานว่าผลิตในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔ - ๑๕

๒. **กลุ่มชนิดชี้หนู** เป็นเงินตราโมที่เป็นแท่งกลมยาว แต่สั้นกว่าชนิดแรก ส่วนบนและส่วนล่างเรียวเล็กกว่าตรงกลาง มีรอยค่อนตีที่ด้านบนและด้านล่างข้างละ ๓ รอย ด้านหน้ามีตัวอักษร น (ตัวเดียว) รูปร่างอักษรคล้ายอักษรของโบราณในศิลาจารึกวัดเวียง - ไชยา (จารึกหลักที่ ๒๔) สันนิษฐานว่าผลิตในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ - ๑๘

๓. **กลุ่มชนิดตาไก่** เป็นเงินตราโมที่มีรูปร่างค่อนข้างกลมมีทั้งรูปกลมรีและกลมมน มีตัวอักษร น ปรากฏอยู่บนเม็ด สันนิษฐานว่าผลิตในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐

๔. **กลุ่มเงินพดด้วงและเหรียญที่ตีตราโม** เป็นเงินตราโมที่ผลิตขึ้นหลากหลายแบบแตกต่างกันไปตามตราที่ใช้ประทับ บางแบบมีรูปสิงห์ประทับ บางแบบมีรูปอักษร น ประทับ สันนิษฐานว่าผลิตในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒

๓. เงินตราต่างชาติในนครศรีธรรมราช

ด้วยเหตุที่นครศรีธรรมราชตั้งอยู่ในทำเลอันเป็นศูนย์กลางการค้าทางทะเล เป็นสถานีการค้าที่เรือจากอินเดีย อาหรับ และจีนแวะเข้ามาจอดพักและซื้อสินค้าอยู่หลายศตวรรษ ทำให้พ่อค้าวานิชหลายชาติหลายภาษาได้นำเอาเงินตรามาเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนซื้อสินค้าระหว่างกันในเมืองนี้ จึงได้พบหลักฐานเงินตราต่างชาติในเวลาต่อมาจำนวนมากไม่น้อย เงินตราเหล่านี้ได้แก่

๓.๑ **เงินพูนปั้น** เป็นเงินตราของอาณาจักรพูนปั้นซึ่งตั้งอยู่แถบแม่น้ำโขงตอนใต้ในราวพุทธศตวรรษที่ ๖ - ๗ ลักษณะเป็นเหรียญเงินแบน มีเส้นผ่าศูนย์กลางราว ๒๑ - ๓๐ มิลลิเมตร ด้านหน้าเป็นรูปดวงอาทิตย์ครึ่งดวง แฉกรัศมีไปรอบ มีเม็ดไขปลาเรียงอยู่สองแถว แถวหนึ่งเรียงรายวงขอบเหรียญ อีกแถวหนึ่งคั่นเส้นรัศมีอยู่รอบใน จำนวนเส้นรัศมีและเม็ดไขปลาแตกต่างกันไปตามแหล่งที่พบ ด้านหลังของเหรียญเป็นรูปพระศรีวิตสะ (ชนหน้าอกของพระนารายณ์) อยู่ตรงกลาง ข้างหนึ่งของพระศรีวิตสะเป็นรูปบัณเฑาะว์ และอีกข้างหนึ่งเป็นรูปเครื่องหมายสวัสดิกะ

เหรียญชนิดนี้พบมากที่อำเภอท่าศาลาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ - ๒๕๑๑ จมอยู่ในดินลึกประมาณ ๑.๕๐ เมตร

๓.๒ **เงินอาหรับ** เป็นเงินตราของอาณาจักรอิสลามอาหรับในยุคกาทิบอูไมญาดิ (Umayyads Caliphate) ในราว พ.ศ. ๑๓๑๕ ซึ่งเป็นยุคที่อาหรับให้ความสำคัญต่อการค้าทางทะเลในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ลักษณะเป็นเหรียญเงิน เส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๕ มิลลิเมตร บางเหรียญเป็นรูปสัญลักษณ์ บางเหรียญเป็นอักษรภาษาอาหรับ

เหรียญชนิดนี้พบที่อำเภอปากพนัง ปัจจุบันแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช

๓.๓ **เงินกลันตัน** เป็นเงินตราของเมืองกลันตัน (ในประเทศมลายู) ในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒ (พ.ศ. ๒๑๐๑ - ๒๒๐๐) กลันตันซึ่งเคยเป็นเมืองขึ้นของไทย ได้ผลิตเหรียญขึ้นมาเพื่อใช้ค้าขายแลกเปลี่ยนแต่ผลิตได้เพียงรุ่นเดียวเท่านั้น เหรียญที่ผลิตในครั้งนี้เป็นเหรียญทองคำขนาดเล็กมาก (เส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๐ มิลลิเมตร) ด้านหนึ่งมีอักษรอาหรับอ่านว่า "มาลิด อัลดิล" แปลว่าศรัทธาผู้ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรม บางเหรียญมีข้อความว่า "อัลดิล" แปลว่าผู้ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรม บางเหรียญมีข้อความว่า "อัลมาอดิล" แปลว่ากล้าหาญและยุติธรรม อีกด้านหนึ่งเป็นรูปสัตว์สี่เท้ามีเขาและน้ำลายออกจากปาก สัตว์ดังกล่าวสันนิษฐานว่าเป็นโคนนทิของพระศิวะ เงินกลันตันพบเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ ที่ตำบลขนานบก อำเภอปากพนัง จังหวัด นครศรีธรรมราช

๓.๔ **เงินสเปน** เป็นเงินตราของประเทศสเปน เป็นเหรียญซึ่งเรียกว่า "GOB" (หมายถึงเหรียญที่ต้องตัดตกแต่งให้หน้าหนักพอดีกับมาตราที่วางไว้ หากว่าบังเอิญน้ำหนักเกินก็ต้องตัดออก และถ้าน้ำหนักขาดไปก็ต้องหลอมใหม่) ชุดพบคู่กับเงินเหรียญทองคำของกลันตันที่ตำบลขนานบก อำเภอปากพนัง จังหวัด นครศรีธรรมราช เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ ประมาณ ๑๐๐ เหรียญที่เป็นเหรียญทั้งดงามและหายากมาก สันนิษฐานว่าเป็นเหรียญเงินรุ่นแรก ๆ ของสเปน ซึ่งผลิตในราวคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕

๓.๕ **เงินจีน** เป็นเงินตราในสมัยราชวงศ์ถัง มีลักษณะเป็นเหรียญกลม เจาะรูสี่เหลี่ยมตรงกลาง ด้านหนึ่งมีตัวอักษร และอีกด้านหนึ่งมีผิวเรียบ นอกจากเงินตราสมัยราชวงศ์ถังแล้ว ยังพบเงินตราสมัยราชวงศ์ซ้อง ราชวงศ์หมิง (พ.ศ. ๑๙๒๐ - ๒๑๘๗) และราชวงศ์ชิง (พ.ศ. ๒๑๘๗ - ๒๔๕๕) สาเหตุที่มาปรากฏอยู่เนื่องจากพ่อค้าชาวจีนนำมาใช้ในนครศรีธรรมราช

อนึ่งในยุคที่ชาวจีนได้อพยพเข้ามาตั้งรกรากในเอเชียอาคเนย์ รวมทั้งในนครศรีธรรมราชด้วยนั้น ได้นำเอาวัฒนธรรมใช้และผลิตเงินตราเข้ามาด้วย เงินตรานี้มี ๓ ประเภทคือ

ประเภทแรก เป็นเหรียญทองแดงของจีน พบไม่มากนัก โดยเฉพาะแบบยุคสมัยเก่า ๆ แสดงให้เห็นว่าชาวจีนที่เข้ามาในประเทศไทยมีไม่มาก และไม่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนมากนัก เมื่อเข้ามาอยู่แผ่นดินไทยใหม่ ๆ

ประเภทที่สอง เป็นเหรียญที่เลียนแบบเหรียญทองแดง มีรูปแบบต่าง ๆ นับตั้งแต่เลียนแบบเหมือน แล้ววิวัฒนาการไปจนเป็นภาพ และยังกำหนดปีหรือสมัยสำหรับท้องถิ่นของตนเอง แสดงให้เห็นถึงความเป็นตัวของตัวเองที่มีการจับกลุ่มอยู่กันเป็นกลุ่มใหญ่ มีบทบาททางการค้าและการปกครองในท้องถิ่นด้วย

ประเภทที่สาม เป็นเหรียญงสีแสดงให้เห็นอิทธิพลของชาวจีนที่ได้รับการสนับสนุนจากอังกฤษทั้งทางตรงและทางอ้อม เมื่อเข้ามามีบทบาทต่อเศรษฐกิจของนครศรีธรรมราชและภาคใต้อย่างเต็มตัว

๓.๖ **เงินอื่น ๆ** นอกเหนือจากเงินตราทั้งห้าชาติที่กล่าวมาแล้ว ยังพบเงินตราอื่น ๆ อีกหลายชาติหลายสกุล เช่น เงินอินเดีย โปตุเกส ชาว ญวน เขมร ญี่ปุ่น และเม็กซิโก บริเวณที่พบมากที่สุดขณะนี้คือบริเวณคลองท่าวัง ช่วงสะพานราเมศวร์ถึงวัดท่าโพธิ์ ในสมัยโบราณคลองสายนี้เป็นเส้นทางขนถ่ายสินค้าขึ้นลงเรือต่างชาติที่มาทางอ่าวนคร จึงทำให้พบเงินตราต่างชาติตกอยู่ในลำคลองสายนี้มากมาย

เรื่องราวของเงินตราที่ใช้ในนครศรีธรรมราช สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของเมืองควบคู่ไปกับการสัมพันธ์ระหว่างชาวนครกับชาวต่างชาติ และภาวะเศรษฐกิจของนครศรีธรรมราชในสมัยโบราณ ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยการค้าขายและแลกเปลี่ยนสินค้ากับพ่อค้าชาวต่างชาติด้วยส่วนหนึ่ง การศึกษาเรื่องราวของเงินตราจึงเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาภูมิหลังของชาวนครศรีธรรมราชได้อีกทางหนึ่งเช่นกัน

บรรณานุกรม

ชวลิต อังวิทยาธร เงินตราโนโม โรงพิมพ์ด้านสุขภาพการพิมพ์ ๒๕๓๘.

ประยุทธ์ สิทธิพันธ์ เงินตราสยาม บรรลือสาส์น ๒๕๒๑.

วิเชียร ณ นคร และคนอื่นๆ นครศรีธรรมราช โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ ๒๕๒๑.

สถาบันทักษิณคดีศึกษา สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม ๒ โรงพิมพ์อมรินทร์การพิมพ์
๒๕๒๙.